

SCHOUTEN EN BURGEMEESTERS VAN GEMERT 1391 - 1979

et straatnaambordje "Burgemeester Rietmanstraat!" vermeldt dat de man waar de straat naar genoemd werd, de eerste burgemeester van Gemert was en dat hij als zodanig in functie was van 1825 tot zijn dood in 1847.

Toch stond Hendrik Rietman ook al vóór het jaar 1825 aan het hoofd van de gemeente Gemert. Alleen was toen de ambtelijke naam van "burgemeester" als hoofd van de gemeente nog niet volledig ingeburgerd. In tegenstelling tot de steden werd op het platteland namelijk sedert de Franse tijd (tot in het jaar 1825) het hoofd van de gemeente gewoonlijk nog aangeduid met "schout".

Borgemeester en burgemeester.

Voor de volledigheid is het wellicht nuttig hier even te wijzen op het verschil dat er bestaat tussen een burgemeester van na de Franse tijd en een borgemeester van vóór die tijd. De functie van borgemeester, die zowel in De Vrije Rijks Neutrale Grondheerlijkheid van Gemert als overal elders in de Republiek voorkwam, komt vrijwel overeen met het latere ambt van de gemeente-ontvanger. De gemeenteontvanger van nu is echter een ambtenaar, terwijl de borgemeester of "den beurder" uit vroeger tijd een functie was die elk jaar door iemand anders werd vervuld. Vanaf de 16e eeuw tot aan de Franse tijd werden in Gemert zelfs twee borgemeesters benoemd. De taakverdeling tussen beide borgemeesters kwam tot uitdrukking in de naamgevingen "borgemeester met de pen" en "borgemeester met de lat".

De eerste zorgde voor de rekening en verantwoording, terwijl de tweede daadwerkelijk geld ging innen. En vooral voor dat laatste baantje kon menig jaar slechts met de grootste moeite een gegadigde gevonden worden.

De benaming "borgemeester met de lat" en ook het ondankbare van dat baantje vindt men heden ten dage nog terug in het gezegde: "schrijf het maar op de lat". Dat gezegde werd in vroeger tijd ook werkelijk in de praktijk gebracht. Een an-

dere naam voor burgemeester was dan ook wel "de lathouder". (n.b. nu weet iedereen ook meteen waarom de penningmeester van de Gemertse Heemkundekring "Peter Lathouwers" heet !)

Burgemeester en borgemeester is dus niet hetzelfde. De functie van de borgemeesters van weleer vindt men terug in de functie van gemeente-ontvanger. En het is de functie van de vroegere schout die men in grote lijnen terugvindt in de huidige functie van burgemeester.

Van schout tot burgemeester.

De schout was van oudsher (de middeleeuwen) de man in de gemeente die fungeerde als voorzitter van het schepenengerecht. Hij was belast met de opsporing en de vervolging van strafbare feiten, met de handhaving van de openbare orde, en hij zorgde voor de executie van de vonnissen. In zijn persoon werden de functies verenigd die tegenwoordig worden uitgeoefend door de burgemeester, de officier van justitie en de president van de rechtbank (n.b. de burgemeester is in de gemeente nog steeds "hoofd van politie").

Met name in de 18e eeuw werd de schout van Gemert ook wel aangeduid met drossaard en in het begin van de 19e eeuw ook wel als baljuw. Mogelijk is dit gebeurd onder invloed van het feit dat de schout van Gemert zich toch wel "meer" voelde dan de schouten van de omliggende plaatsen. De naam van baljuw of drossaard werd doorgaans gegeven aan in rang "hogere schouten". En de schout van de Vrije Heerlijkheid Gemert die kwam toch niet alleen de lage en de middel- maar ook de hoge jurisdictie toe.....

De functie van schout als hoofd van de gemeente bleef in en ook na de Franse tijd, gewoon bestaan. In stedelijke gemeenten noemde men sedert 1815 evenwel het hoofd van de gemeente: "burgemeester". De grondwet van 1815 ging er nog vanuit dat elke stedelijke en plattelandsgemeente een afzonderlijke samenstelling en inrichting verlangde. In de reglementen voor de steden in 1815 en in die voor de plattelandsgemeenten in 1816 kwam overigens duidelijk naar voren de zucht naar eenvormigheid. Veel van de verscheidenheid viel weg toen de Koning in 1824 en 1825 slechts twee reglementen vaststelde, één voor de steden en één voor het platteland. Bij Kon. Besluit van 23 juli 1825 is de benaming burgemeester voor alle hoofden van een gemeentebestuur (zowel stad als dorp) algemeen

ingevoerd. N.B. Tot de invoering van de gemeentewet van 1851, als uitvloeisel van de grondwet van 1848, zou er nog verschil blijven bestaan tussen het bestuur van een stedelijke gemeente te aan de ene kant en een plattelandsgemeente (waartoe Gemert behoorde) aan de andere kant (1).

Hendrik Rietman, schout/burgemeester.

Hozeer de benaming van schout en burgemeester in de periode 1815-1825 al doorelkaar gebruikt werden moge blijken uit wat men mag noemen de sollicitatiebrief van Hendrik Rietman, die hiernaast is afgedrukt. Deze brief, gedateerd 13 maart 1818, laat bovendien zien dat de aanstelling en benoeming van een burgemeester wel op iets andere wijze tot stand kwam dan nu het geval is. Zo schrijft "de sollicitant" dat hij nog geen enkele aktie heeft ondernomen om schout te worden, maar dat hij de "Weledelen Gestrengen Heer" tot wie hij de brief richt (t.w. Mr.A.A.van Velthoven, President der Rechtbank van eerste aanleg te Eindhoven) wil herinneren aan diens belofte: "voor mij te zorgen dat ik schout van Gemert of Erp worden".

Een pikant onderdeel van dit schrijven vormt zeker datgene, wat de vrouw van de latere burgemeester Rietman aan het sollicitatieschrijven toevoegt:

Lieve Vriend! Schrijft ons een klijn lettertje en helpt mijn man aan een post. Zal het UWEd. Gestr. altoos en ewig, om mij wel op zijn Erps uit te drukken, dankbaar voor zijn.
A.C.Rietman Geb.van Hardeveldt

Tot zijn overlijden op 8 februari 1847 zou Hendrik Rietman burgemeester van Gemert blijven. Hij was toen ruim 75 jaar. (2).

Lijst van schouten van Gemert (1391-1825)

(achter elke naam is vermeld het eerste en het laatste jaar waarin de betreffende persoon, in funktie als schout van Gemert, in archiefstukken werd aangetroffen) (3)

Lucas	1391
Dirk die Luwe	1397
Leonius van Gemonde	1445
Goyart Goyarts van Lanckvelt	1474, 1488
Wijflet van Gerwen	1504, 1506
(Antonis van Lanckvelt	1516 "schout van de commandeur")
Jan Wijflet van Gerwen	1518, 1527

Op den 13de Maart 1818

beantw.
d' 19de J.

Wellidelen Gestrungen Heer!

Zo men zegt zoude de organisatie al na lij beginnen te
komen, het is mijs deze dat ik de vrijheid gebruik van aan
Uweldgedde beloften te vianeren, van voor mij te zorgen
dat ik Schout van Gemert of Esp worden. Zo den Heere Bur-
gemeester van Gemert geen kwartier schout, dan zal Zyn Ed:
den Kelyk de Schouts plaats wel aannemen, ik heb nog nergens
niets aangedaan, niet yeadredseerd, nergens niet, ik maakt al
lesig staat op Uweldgedde en den Heeren Commissaris,
Wensten wel met een klyen lettertye vereerd te worden heb
mij te gedragen, Recommanderen mij in Uweldgedde. Pro-
textie en een met ware Hoogagting

Wellidelen Gestrungen Heer!

Uweldgedde gechootz: Dienaar
Lieve Vriend! schryft ons een klyen
lettertye en helpt myn man aan een Brietman
post sal het u Uweldgedde afloos en een wig om my wel
op sijn Eps uyt te drukkejer danhbaar voor sijn
de Rietsman gel van hande Veldt

Peter Willem Scheets	1536, 1547
Goort Nootstock	1556, 1565
Dirk van den Bogaart	1570, 1605
Walraven van den Bogaart	1607, 1614
Goyart Brants	1628, 1631
Johan Beckx	1637, 1646
Josephus Brouwers	1648, 1650
Laurens van de Coeveringen	1650
Jacob Hendrikx Daverveldt	1652, 1656(f)
Otto de Visschere	1666, 1671
Johan Ambrosius Cox	1672, 1691
Joris de Loose	1692, 1703
Maximiliaan C.Moonen	1705
Lambertus Jacobus van Kessel	1708, 1710
Jan Anthonis Hes	1711, 1714
Gerard Cornelis Doncquers	1715, 1733
Johan Francois van der Gheest	1735, 1758
Peter Adriaan de la Court	1761, 1785
Hendrik van Moorsel	1789, 1791
J.J.F.Meyer	1793, 1794
Herman F.D.Ecrevisse	1795, 1806
Francois de Kesschiette van Havre	1808, 1810
Hendrik Rietman	1820, 1825

Lijst van burgemeesters (1825-1979)

(achter elke naam het jaar van benoeming en het laatste jaar als burgemeester in functie)

Hendrik Rietman	1825-1847	
Johan Haest	1847-1874	
Gerardus Slits	1874-1886	
Franciscus Buskens	1886-1928	
Jan Phaf	1929-1942	
baron E.C.A.van Hövell tot Westerfliet	1942	(wrnd)
Julius F.A.Vogels	1942-1944	
J.L.A.Stevens	1945-1946	(wrnd)
A.H.de Bekker	1946-1966	
G.A.J.van Heereveld	1949-1950	(wrnd)
Hein M.A.C.de Wit	1967-1979	
A.L.Heldens	1979-	

Tijdens de bezettingsjaren werd de taak van de burgemeester in die zin gewijzigd, dat door de regeling van 11 augustus 1941 het gehele bestuur der gemeente in zijn handen werd gelegd met aan hem volledig ondergeschikte wethouders en adviseerende colleges van raadslieden. Laatstbedoelde adviescolleges zijn echter nooit tot stand gekomen.

Van mei 1942 tot in december 1942 fungeerde Baron v. Hövell tot Westerfliet, de latere burgemeester van respectievelijk Erp en Helvoirt, als waarnemend burgemeester van Gemert. Op 11 november 1942 werd J.F.A.Vogels, lid van de N.S.B., benoemd tot burgemeester van Gemert. Na de bevrijding werd het burgemeesterschap korte tijd wederom waargenomen door J.Phaf. Van maart 1945 tot mei 1946 trad als waarnemend burgemeester op J.L.A.Stevens, de latere burgemeester van Eersel. Ook tijdens een langdurige ziekteperiode van burgemeester de Bekker heeft Gemert nog een waarnemend burgemeester gehad t.w. G.A.J.van Heereveld, later burgemeester van Nuland.

Ad Otten
Peter van den Elsen

NOTEN:

- (1) Mr.M.J.A.V.Kocken, Van stads- en plattelandsbestuur naar gemeentebestuur, 1973. (Proeve van een geschiedenis van ontstaan en ontwikkeling van het Nederlands gemeentebestuur tot en met de gemeentewet van 1851)
- (2) De hierbij afgedrukte brief is afkomstig uit het Archief van de Rechtbank van eersten aanleg te Eindhoven 1811-1838, inventarisnr.7. Gemeentearchief Eindhoven.
- (3) De lijst van schouten is samengesteld m.b.v. vooral de op "naam" toegankelijk gemaakte schepenprotokollen van Gemert. De eerste drie namen zijn uit archiefstukken van het Kommanderije Archief (R.A.Den Bosch - Inventaris nr.19) De naam van Antonis van Lankvelt is tussen haakjes geplaatst omdat deze persoon slechts éénmaal als schout wordt vermeld en dan nog met de merkwaardige omschrijving van: "schout van de commandeur". Mogelijk heeft Antonis van Lankvelt slechts gefungeerd als plaatsvervangend schout. In de lijst, die zeker voor de 14e en 15e eeuw nog aanvullingen nodig heeft, zijn "waarnemende" of "substituut"-schouten verder niet opgenomen. Als zodanig hebben we aangetroffen: Peter v.d.Putten in 1672; Peter Oldezee in 1708; Jos Kievits in 1795.

